УДК 811.81’342

Сокирська О. С.,
НТУУ “КПІ”, м. Київ

АУДИТИВНИЙ АНАЛІЗ АНГЛІЙСЬКИХ ВИСЛОВЛЕНЬ ВІДМОВИ, АКТУАЛІЗОВАНИХ МОВЦЯМИ ВИСОКОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РІВНЯ

У статті за результатами аудитивного аналізу встановлено інвентар інтонаційних засобів, що беруть участь у вираженні відмови мовцями високого соціокультурного рівня в різних комунікативних ситуаціях за різними причинами.

***Ключові слова**: аудитивний аналіз, висловлення відмови, інтонаційні засоби, англійське діалогічне мовлення, соціокультурний рівень мовця.*

В статье по результатам аудитивного анализа установлено инвентарь интонационных средств, участвующих в выражении отказа говорящими высокого социокультурного уровня в различных коммуникативных ситуациях по разным причинам.

***Ключевые слова**: аудитивные анализ, высказывания отказа, интонационные средства, английская диалогическая речь, социокультурный уровень говорящего.*

In the article as a result of the auditory analysis the author establishes a set of intonation means participating in the expression of refusal utterances by the speakers of a high sociocultural level in different situations and due to different reasons.

***Key words**: auditory analysis, refusal utterances, intonation means, English dialogical speech, sociocultural level of the speaker.*

Дослідженню різних аспектів функціонування діалогічного мовлення в лінгвістиці приділяється особлива увага. При цьому одним з важливих питань залишається вивчення впливу соціокультурних факторів на просодичне оформлення англомовних висловлень відмови в різних комунікативних ситуаціях.

Тому метою цієї праці є встановлення закономірностей інтонаційного вираження висловлень відмови, актуалізованої мовцями високого соціокультурного рівня.

Виконання аудитивного аналізу, спрямованого на досягнення зазначеної мети, здійснювалося у відповідності до обґрунтованих [1] нами факторів, що впливають на актуалізацію відмови в діалозі, та узагальнених можливих варіантів породження свідомістю адресата окремих класів висловлень відмови. З огляду на це експериментальний масив висловлень було поділено на чотири класи за причинами відмови: “не хочу”, “можу, але не хочу”, “хочу, але не можу”, “не можу”.

Аналіз показав, що характерні особливості інтонаційного оформлення висловлення відмови, віднесеного до класу причин “не можу”, можна спостерігати на такому прикладі.

LORD CAVERSHAM. *Good morning, Lady Chiltern! Warmest congratulations to you, Chiltern, on your brilliant speech last night. I have just left the Prime Minister, and you are to have the vacant seat in the Cabinet.*

SIR ROBERT CHILTERN. *A seat in the Cabinet?*

LORD CAVERSHAM. *Yes; here is the Prime Minister’s letter.*

SIR ROBERT CHILTERN. *A seat in the Cabinet!*

LORD CAVERSHAM. *Certainly, and you well deserve it too. You have got what we want so much in political life nowadays – high character, high moral tone, high principles….*

SIR ROBERT CHILTERN. ***I can|not a|ccept this \offer, |Lord /Caversham.|| I have |made up my |mind ᵇto de \cline it.***

LORD CAVERSHAM. *Decline it, sir!*

SIR ROBERT CHILTERN. *My intention is to retire at once from public life* [2: 81].

З наведеної нижче інтонограми видно, що тональний рівень початку висловлення відмови – середньопонижений, рівень завершення першої синтагми – середньо-підвищений за рахунок висхідного руху тону у затакті, представленого увічливим прямим звертанням (*\Lord /Caversham*), яке, зазвичай, вимовляється з висхідним тоном 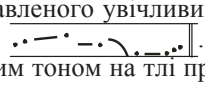 . Поєднання поступово спадної ступінчастої шкали із середньо-підвищеним спадним ядерним тоном на тлі простого регулярного ритму передає впевненість мовця у прийнятті рішення щодо відхилення заманливої, у той самий час неочікуваної і дещо шокуючої пропозиції, незважаючи на те, що така пропозиція свідчить про високу оцінку його професійних якостей і не може не впливати на його самолюбство й амбіції.

Мінімальна швидкість зміни руху спадного тону першої інтоногрупи, розширений тональний діапазон її реалізації, висхідно-спадно-висхідний мелодійний контур, модифікації гучності від підвищеної до помірної сигналізують про емоційне збудження мовця, пом’якшення категоричності відмови, що пов’язується з високим статусом сера Роберта в суспільстві і його вишуканою мовленнєвою поведінкою, та, можливо, з ваганням, невпевненістю в тому, що відхилення ним цікавої пропозиції, є правильним рішенням.

Темп другої репліки сера Роберта сприймається як помірний і дещо сповільнений на ділянці між *mind* та *to decline* за рахунок внутрішньосинтагменної паузи, яка, з одного боку, є одним із просодичних параметрів інтенсифікації вагомості слова *to decline* в описуваній ситуації, з іншого – у поєднанні з великою швидкістю зміни руху середньо-пониженого спадного тону (*de\cline*) сигналізує про остаточність і безповоротність прийнятого рішення 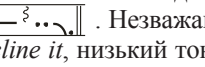 . Незважаючи на середній тональний діапазон актуалізації висловлення *I have |made up my |mind ᵇ to decline it*, низький тональний рівень його початку й завершення, спадний тон, реалізований у зоні високої швидкості, наявність внутрішньосинтагменної паузи, висловлення сприймається як емоційна, ввічлива,

© Сокирська О. С., 2013

у той самий час категорична, відмова. Коротка пауза на стику висловлень, негативний середній тональний інтервал між ними, певним чином передають поспіх у висловленні відмови. Разом з тим, простий регулярний ритм, поступово спадна ступінчаста шкала, висхідно-спадний мелодійний контур репліки свідчать про виваженість мовця у прийнятті життєво важливих рішень та його високий соціокультурний статус. Чіткий, рішучий тембр мовця доповнює вищеописані просодичні характеристики вираження категоричної експліцитної відмови.

Розглянуті нами інші подібні приклади, дають підстави констатувати, що таке інтонаційне оформлення у межах середніх параметрів висловлення відмови, віднесене до класу "не можу" та реалізоване на стику середнього й високого рівнів емоційно-прагматичного потенціалу, є характерним для мовців високого соціокультурного статусу.

Типові ознаки інтонаційного оформлення висловлення відмови, віднесеного до класу "хочу, але не можу", є сенс з'ясувати за допомогою такого прикладу.

MABEL CHILTERN. *Do you think you could possibly make your son behave a little better occasionally? Just as a change.*

LORD CAVERSHAM. ***I re|gret to >say, Miss ˏChiltern,*** Þ ***that I have |no áinfluence at ˎall ˏover my ˏson.*** || ***¯I ˎwish I ˋhad.*** *If I had, I know what I would make him do* [2: 73].

Інтонаційне оформлення аналізованої імпліцитної відмови, яке свідчать про поступове наростання емоційного збудження мовця, складається з трьох інтоногруп. Так, перша інтоногрупа 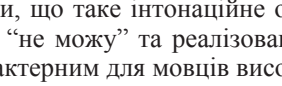 має низький тональний рівень початку, реалізується в зоні середнього тонального діапазону (за рахунок середнього рівня висхідного такту *re|gret*) та завершується середньо-пониженим рівним термінальним тоном (*>say*), які сигналізують про розмірковування лорда Кевершема щодо своєї можливості вплинути на сина.

Просодична організація другої інтоногрупи, у якій мовець констатує повну відсутність його впливу на сина, відображає зростання емоційного збудження лорда Кевершема. Ця інтоногрупа оформлюється середньо-пониженим тональним рівнем її початку, реалізацією у розширеному діапазоні за рахунок середньо-підвищеного рівня такту (*|no*) та середньо-підвищеного спадного тону (*ˎall*). Найбільшого інтонаційного виділення в аналізованій інтоногрупі набуває частка *|no*, вагомість якої підсилюється відсутністю повного наголосу на слові.*influence*. При цьому темп і гучність реалізації обох синтагм кваліфікуються як помірні.

Третя інтоногрупа, у якій безпосередньо звучить відмова і жалкування, що, маючи бажання, мовець не може змінити ситуацію, вирізняється найвищим ступенем емоційності 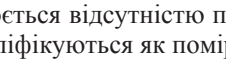 . На просодичному рівні це відображено прискоренням темпу і поступовим наростанням гучності вимовляння, середньо-підвищеним тональним рівнем початку інтоногрупи, розширенням діапазону від розширеного до широкого на ядерному складоносієві *ˋhad*, хвилеподібним рухом мелодійного контуру. Поєднання у межах інтоногрупи двох спадних кінетичних тонів з різною швидкістю зміни напрямку їхнього руху (збільшена на слові *ˎwish* та мала на *ˋhad*), варіювання їхнього тонального рівня (середньо-підвищений та високий) може бути пов'язане також із хвилюванням мовця, який виражає неможливість виконати прохання співрозмовника (він хотів би допомогти, але, на жаль, не має ніякого впливу на свого сина). При цьому різкість відмови, кваліфікованої як увічливої, пом'якшується малою швидкістю зміни руху високого спадного термінального тону.

Контраст у просодичній організації висловлення відмови зафіксовано на рівні типу ритму та тембрального забарвлення голосу мовця, що свідчить про зростання ступеня переживань лорда Кевершема. Так, у перших двох інтоногрупах (*I re|gret to >say, Miss ˏChiltern,* Þ *that I have |no áinfluence at ˎall ˏover my ˏson*) тембр – рівний, чіткий, насичений і натягнутий за рахунок функціонування тональних характеристик цієї частини імпліцитної відмови у середній зоні, рівного тону (*>say*), розширеного тонального інтервалу на стику такту і ядерного складоносія, плавного регулярного ритму. Тембр третьої інтоногрупи (*¯I ˎwish I ˋhad*) кваліфікується як уривчастий, пронизливий на *¯I ˎwish I*, що підкріплюється стакатоподібним ритмом, який призводить до прискорення темпу, підвищення гучності, та протяжний на слові *ˋhad*, що досягається завдяки широкого високого спадного тону, реалізованого в зоні малої швидкості зміни його руху.

Отже, категоричність відмови лорда Кевершема, в якій певною мірою закладене невдоволення мовця ситуацією, яка склалася ("хочу, але не можу"), інтонаційно найяскравіше виражена в останній інтоногрупі висловлення за рахунок взаємодії описаних вище просодичних засобів.

Наступний приклад ілюструє характерний варіант інтонаційної організації відмови, віднесеної до класу "не хочу", у якому сер Роберт Чілтерн запрошує місіс Чівлі подивитися картини. Проте Місіс Чівлі це не цікавить, оскільки вона має інший намір, тому відмовляється від цієї пропозиції.

SIR ROBERT CHILTERN. *But you have not seen my Corots yet. They are in the music-room. Corots seem to go with music, don't they? May I show them to you?*

MRS. CHEVELEY. [Shaking her head] ***¯I am ˏnot in a ˊmood.to-night*** Þ ***for ˋsilver ˊtwilights,*** Þ ***or |rose-pink ˊ dawns.*** || ***¯I |want to |talk ˎbusiness***. [2: 16].

За природою вираження відмова імпліцитна з середнім рівнем емоційно-прагматичного потенціалу, позаяк адресат не відмовляє прямо, завуальовано надаючи свої пояснення і конкретизуючи особисті наміри.

Конкретність намірів місіс Чівлі підкреслює високий тональний рівень передтактів на особовому займеннику *I* в обох висловленнях. Розширений негативний інтервал на стику "передтакт – такт" (*¯I am ˏnot*), а, отже, і розширений діапазон висловлення вказують на невдоволення Місіс Чівлі почутою пропозицією, оскільки в неї серйозні наміри обговорити свої справи. Про відхилення цієї пропозиції свідчить і низький висхідний тон в усіх інтоногрупах першого висловлення, саркастичному звучанню якому додає інтонаційне оформлення другої і третьої інтоногруп, у яких перераховуються романтичні елементи, які зазвичай присутні під час зустрічей чоловіка й жінки. Саркастичного відтінку висловлення додають також і розширений негативний тональний інтервал між тактом і ядерним тоном у другій і третій інтоногрупах (*ˋsilver ˊtwilights*; *|rose-pink ˊdawns*) і середній тональний діапазон їхньої реалізації. Про емоційність мовлення Місіс Чівлі свідчать і міжсинтаг-

менні негативні інтервали: середній на стику першої та другої інтоногруп, середній між другою і третьою та звужений між третьою і четвертою, а також хвилеподібний мелодійний контур другої та третьої синтагм. Таке інтонаційне оформлення дозволяє кваліфікувати тембр як саркастичний, вередливий і примхливий на тлі чіткої і впевненої, без розтягування вимови у першій репліці відмови зі зміною на категоричний і наполегливий в останній, що пов’язується з рішучістю і впевненістю бажання Місіс Чівлі перейти до обговорення справ.

При цьому високий передтакт останньої інтоногрупи, поступово спадна ступінчаста шкала, низький спадний тон у поєднанні з помірними гучністю і темпом усього висловлення та плавним ритмом і спадним мелодійним контуром підкреслюють рішучість Місіс Чівлі відійти від світських розмов до ділової частини її зустрічі з сером Робертом. Саркастична частина відмови відокремлюється від категоричної середньою міжсинтагменною паузою.

Інтонаційну організацію висловлення відмови, віднесеного до класу “можу, але не хочу”, ілюструє приклад, у якому Місіс Чівлі намагається шантажувати сера Роберта Чилтерна, щоб примусити його виступити в парламенті з промовою, яка би відображала її інтереси. Роберт Чилтерн відмовляється, оскільки для нього така пропозиція є неприйнятною.

SIR ROBERT CHILTERN. ***\Stop! You |want me to with↑draw the re,port Þ and to |make a ↑short ,speech Þ |stating that |I be|lieve there are ↑possi\bilities in the ,scheme****?*

MRS. CHEVELEY. *Those are my terms*.

SIR ROBERT CHILTERN.*I will give you any sum of money you want.*

MRS. CHEVELEY. *Even you are not rich enough, Sir Robert, to buy back your past. No man is.*

SIR ROBERT CHILTERN. ***¯I will |not.do what you ,ask me.|| –I will \not.***

[O.Wilde. An Ideal Husband, p. 20].

Графічне зображення просодичного оформлення відмови, яка переходить від імпліцитного характеру вираження до експліцитного, наведено на інтонограмі:

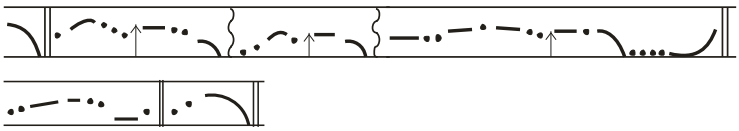

Перша репліка відмови, яка за характером вираження є імпліцитною, представлена стверджувальним за структурою реченням, що за рахунок інтонації сприймається як питальне, у якому звучить обурення сера Роберта щодо самого припущення, що він може піти на державний злочин, скориставшись своїм службовим становищем.

Це висловлення реалізує високий рівень емоційно-прагматичного потенціалу, що на просодичному рівні відображається спадною ступінчастою шкалою з перерваною поступовістю (на словах *with↑draw*, *↑short*, *↑possi\bilities*), наявністю негативних розширеного та середнього тональних інтервалів між тактом і другою ритмогрупою в першій і другій інтоногрупах та другою і третьою ритмогрупами останньої, розширеним тональним діапазоном. Про високий рівень обурення свідчать також хвилеподібний рух тону в усіх без винятку інтоногрупах імпліцитної відмови, чергування середньо-пониженого і середнього тонального рівнів передтактів із низьким та перепади гучності в її підвищеній зоні. Незважаючи на таке яскраве інтонаційне вираження почуття обурення, мовлення сера Роберта все ж залишається в межах етикетних норм високого соціокультурного рівня.

Друга репліка сера Роберта (*¯I will |not.do what you ,ask me.|| –I will \not*), у якій безпосередньо звучить експліцитна відмова публічно озвучувати інтереси Місіс Чівлі, складається з двох інтоногруп, об’єднаних короткою міжсинтагменною паузою. В обох інтоногрупах ключовим словом є заперечна частка “*not*”, яка і свідчить про експліцитність відмови.

У першій синтагмі другої репліки відмови помірна гучність, середньо-понижений тональний рівень її початку і завершення, низький висхідний ядерний тон, реалізований із середньою швидкістю зміни напрямку його руху, свідчать про наростання рішучості мовця відмовити Місіс Чівлі, пов’язаної з її намаганням його шантажувати. Саме цей факт виводить сера Роберта із рівноваги, тому його рішуча відмова набуває остаточного категоричного вираження в останній інтоногрупі, де тональний діапазон розширюється, гучність підвищується, рух тону на ядерному складоносієві підвищується до високого і кваліфікується як високий широкий спадний тон із середньою швидкістю зміни його руху. При цьому ритм обох висловлень відмови регулярний, правильний, темп помірний, що пояснюється виваженістю сера Роберта у прийнятті остаточного рішення та впевненістю в його доцільності. Усі описані вище просодичні засоби вираження відмови відповідають і просодичному оформленню рішучого, чіткого й гучного тембру мовця.

Викладений опис результатів аудитивного аналізу висловлень відмови, віднесених до класів “не хочу”, “можу, але не хочу”, “хочу, але не можу”, “не можу”, актуалізованих мовцями високого соціокультурного рівня, дозволяє зробити висновок про існування характерних модифікацій їхнього інтонаційного оформлення, пов’язаних з типом вираження відмови та їх причинами, емоційно-прагматичним потенціалом висловлень відмови, а також стосунками між комунікантами одного соціокультурного рівня.

Література:

1. Сокирська О.С. Статус, ознаки та особливості функціонування висловлювань відмови в англійському діалогічному мовленні // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго. – 2012. – Вип. 15. –Т. VII (161). – С.220-226.

2. Wilde O. An ideal husband. – L.: Dover Thrift Editions, 2000. – 96 p.